

Article No. 340

DOI: <https://doi.org/10.26881/srg.2025.12.01>

Artykuł badawczy / Research article

Dziedzina nauk humanistycznych / Humanities

Dyscyplina naukowa: literaturoznawstwo / Discipline of science: literary studies

Copyright © 2025 SRG and M. Dąbrowska¹

Citation:

Dąbrowska, M. (2025). Przekład eseju Ignacego Krasickiego *Sekret* w czasopiśmie „Wiestnik Jewropy” (komentarz historycznoliteracki). *Studia Rossica Gedanensia*, 12: 19–30.

DOI: <https://doi.org/10.26881/srg.2025.12.01>.

PRZEKŁAD ESEJU IGNACEGO KRASICKIEGO *SEKRET* W CZASOPIŚMIE „WIESTNIK JEWROPY” (KOMENTARZ HISTORYCZNOLITERACKI)

MAGDALENA DĄBROWSKA

Uniwersytet Warszawski / University of Warsaw

Wydział Lingwistyki Stosowanej / Faculty of Applied Linguistics

Instytut Filologii Rosyjskiej / Institute of Russian Philology

ul. Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927 Warszawa, Polska / Krakowskie Przedmieście St. 26/28,

PL 00-927 Warsaw, Poland

Corresponding Author e-mail: m.dabrowska@uw.edu.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4014-4725>

(nadesłano / received 1.04.2025; zaakceptowano / accepted 12.06.2025)

Abstract

The translation of the essay *A Secret* by Ignacy Krasicki in the “Vestnik Evropy” periodical (a historical-literary commentary)

The paper discusses the Russian translation of the essay titled *A Secret* by Ignacy Krasicki (from the series *The Notes – Uwagi*), which was published in the periodical “Vest-

¹ This is an Open-Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0 <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. Publisher: University of Gdańsk. Faculty of Languages [Wydawca: Uniwersytet Gdański. Wydział Filologiczny].

nik Evropy” in 1807, from a historical-literary perspective. The translator remains unknown. The editor of the “Vestnik Evropy” periodical at that time was Mikhail Katchenovsky, a propagator of Polish literature and a translator of Polish authors’ (including I. Krasicki) works, the author of the programmatic article titled *The Letter to the Publisher* (1805). The translator’s interest in *A Secret* was determined by its universal message.

The paper attempts to determine the place of this essay translation the structure of the periodical and in the corpus of the polonica included in it.

Keywords: translation, Russian language, reception, Ignacy Krasicki, essay, *A Secret*, *The Notes (Uwagi)*, “Vestnik Evropy”, universality.

Abstrakt

Artykuł zawiera omówienie z perspektywy historycznoliterackiej przekładu na język rosyjski eseju Ignacego Krasickiego *Sekret* (z cyklu *Uwagi*), opublikowanego w czasopiśmie „Więstnik Jewropy” w 1807 roku. Nie wiadomo, kto był tłumaczem. Redaktorem czasopisma „Więstnik Jewropy” był wówczas Michaił Kaczenowski, propagator literatury polskiej i tłumacz dzieł pisarzy polskich (w tym I. Krasickiego), autor programowego artykułu *List do wydawcy* (1805). Na zainteresowanie *Sekretem* ze strony tłumacza wpłynęła uniwersalność wymowy utworu.

Artykuł zawiera próbę określenia miejsca przekładu tego eseju w strukturze czasopisma oraz w korpusie zamieszczonych w nim poloników.

Słowa kluczowe: przekład, język rosyjski, recepcja, Ignacy Krasicki, esej, *Sekret*, *Uwagi*, „Więstnik Jewropy”, uniwersalność.

„Sekret objawiony pali język; ogłoszone przedsięwzięcie psuje dzieło” – napisał Ignacy Krasicki (1735–1801) w *Myślach* (Krasicki 1997: 379), tworzących – wraz z czterema innymi „zbiorami maksym i sentencji” (Leszczyńska-Skowron 2020: 289) oraz czterdziestoma trzema esejami literackimi – jego cykl *Uwagi*, po raz pierwszy wydany w całości w 1803 roku w szóstym tomie przygotowanego przez Franciszka Ksawerego Dmochowskiego zbioru dzieł Krasickiego (Krasicki 1803: 300–305). Temat podjęty w pierwszej części tego aforyzmu pisarz rozwinął w eseju *Sekret*. Z podobnym rozwiązaniem – zasygnalizowaniem problemu w „zbiorach maksym i sentencji” oraz jego szerszym oświetleniem w esejach – mamy do czynienia w cyklu części²; analogie można przeprowadzić także między esejami z *Uwag* i publikacjami w „Monitorze”³.

² Np. w *Myślach różnych* czytamy, że „rzadko naśladowca zasłużył na naśladowanie: czuł się być pasterczem Horacjusz, gdy naśladowców owcami nazwał” (Krasicki 1997: 39), zaś w eseju *Naśladowanie* pojawiają się słowa „takim wymawiał owcze ich zapędy Horacjusz [...], i słusznie ich przyrównywał do najgłupszego, a przeto naśladowczego rodzaju zwierząt” (Krasicki 1997: 237).

³ Np. w „Monitorze” z 1768 roku pojawia się stwierdzenie, że „list albowiem nic innego nie jest, jako też sama mowa do nieprzytomnego [tj. nieobecnego – M.D.], którą z przytomnym [tj. obec-

Uwagi (oraz kazania i utwory z *Monitora*) składają się „niefabularną prozę” biskupa warmińskiego (zob. Leszczyńska-Skowron 2020), dużo mniej znaną niż jego bajki i poematy.

Jeszcze mniej znane, nawet badaczom recepcji literatury polskiej za granicą, są przekłady esejów Krasickiego na język rosyjski. Przedmiotem rozpatrzenia w niniejszym artykule stanie się właśnie przekład *Sekretu*, opublikowany – obok trzech innych esejów z cyklu *Uwagi* – w czasopiśmie „Wiernik Jewropy” w 1807 roku⁴. Tłumaczenie dwóch – *Romansów* (Krasickij 1807a: 180–187; zob. Dąbrowska 2023a: 9–20) oraz *O stanie rycerskim* (Krasickij 1807b: 188–194) – wyszło spod pióra Michaiła Kaczenowskiego. Tłumacz kolejnych – *O drogach dawnych* (Krasickij 1807c: 100–105) i *Sekretu* (Krasickij 1807d: 105–111) – pozostaje nieznan. *Sekret* został opublikowany bez nazwiska tłumacza⁵, ale ze wskazaniem autora (w adnotacji „z dz.[ieł] Krasickiego”⁶, będącej podtytułem) i języka oryginału (adnotacja „z polskiego”, zlokalizowana pod tekstem). Miejszem zamieszczenia stał się dział „Literatura i różności”. Spis treści części trzydziestej czwartej czasopisma „Wiernik Jewropy” zawierał tylko tytuł utworu. Dopisek „z dz.[ieł] Krasickiego” pośrednio sygnalizował zbiorową edycję dzieł polskiego pisarza jako źródło, którym posługiwał się tłumacz⁷. Zarówno tą adnotacją, jak i dopiskiem „z polskiego” zostały opatrzone również przekłady *Romansów*, *O stanie rycerskim* oraz *O drogach dawnych*. Można mówić zatem o utrwalonym schemacie edytorskim w czasopiśmie „Wiernik Jewropy”. Z niewielkiego grona badaczy recepcji dzieł Krasickiego w Rosji odnotował przekład *Sekretu* (oraz trzech pozostałych esejów biskupa warmińskiego) Ryszard Łużny (Łużny 1980: 321), nie podejmując się jednak jego analizy. Niniejszy artykuł powstał z myślą o wypełnieniu tej luki. Zostanie przyjęta w nim perspektywa historycznoliteracka, uwzględniająca także dzieje czasopism literackich. Oznacza to, że poza zasięgiem zainteresowań znajdują się rozważania o strategiach translatorskich (wzmianki o poszczególnych rozwiązaniach zastosowanych

nym – M.D.] mieć przystoi” (Monitor... 1768: 943), a w eseju *Listy* padają słowa, że „powszechna, przyzwyczajona i dobrze rzecz wyłuszczaająca jest listu definicja, iż jest rozmową nieprzytomnych” (Krasicki 1997: 71).

⁴ Przekłady trzech esejów z tego samego cyklu, pióra Piotra Hulaka-Artemowskiego, zostaną opublikowane w 1819 roku w charkowskim czasopiśmie „Ukraiński Wiernik”. Wśród nich znajdzie się *Krytyka* (zob. Dąbrowska 2023b: 48–64).

⁵ Bez nazwiska tłumacza utwór figuruje w dwóch głównych źródłach bibliograficznych: w bibliografii zawartości rosyjskich wydawnictw seryjnych z pierwszego dwudziestopięciolecia XIX wieku opracowanej przez zespół Jewgienija Sokolinskiego (Svodnyj... 1997: 247) oraz w bibliografii przekładów literatury polskiej od XVI do początku XX stulecia pod redakcją Izaliny Kurant (Polska... 1986: 159). Przekład *Sekretu* został pominięty w bibliografii literatury polskiej „Nowy Korbut” (por. Bibliografia... 1967: 185–216).

⁶ Tu i dalej, o ile nie podano inaczej, przekład własny – M.D.

⁷ Należy odnotować też możliwość odczytania skróconej formy „z dz. Krasickiego” jako „z dzieła Krasickiego”, co oznaczałoby wskazywanie na przynależność *Sekretu* do *Uwag*. Jedenaście utworów z tego cyklu znalazło się w redagowanym przez Krasickiego czasopiśmie „Co Tydzień”, wychodzącym od 4 lipca 1798 do 27 marca 1799 roku. Wśród nich nie było jednak *Sekretu*, zostały zamieszczone natomiast wspomniane w kontekście tematu tego eseju *Myśli* (zob. Gawalkiewicz 1952: 867–893).

przez tłumacza pojawią się tylko wtedy, gdy okażą się niezbędne w rozważaniach na właściwy temat).

„Więstnik Jewropy”, określany jako „pierwsze rosyjskie czasopismo literacko-polityczne” (Russkaâ... 1959: 103), ukazywał się od 4 stycznia 1802 roku. W programie zarysowanym w pierwszym numerze jego założyciel – Nikołaj Karamzin – nie tylko podkreślał, że przekłady z języków obcych (w tym literatury pięknej) zajmą ważne miejsce w jego czasopiśmie, ale też zapewniał o dbałości o ich wysoki poziom, aby (posłużył się tutaj metaforą często powtarzaną później przez historyków przekładu) „przesadzany kwiatek nie utracił swojego piękna i świeżości” ([Karamzin] 1802: 6). Wprawdzie w ciągu dwudziestu dziewięciu lat istnienia na czele pisma znajdują się różne osoby (Karamzin zrezygnuje z jego prowadzenia już w 1803 roku, kiedy przystąpi do przygotowania *Historii państwa rosyjskiego*), to na zamieszczanie przekładów będzie się decydować każda z nich. W roku, w którym ukazały się przekłady czterech esejów Krasickiego, „Więstnik Jewropy” znajdował się w rękach właśnie Michaiła Kaczenowskiego (1775–1842), krytyka literackiego, dziennikarza i tłumacza. Z czasopiśmie tym będzie on związany w latach 1805–1807, 1810–1813 i 1815–1830 (w tym w 1810 razem z Wasilijem Żukowskim). Przekłady utworów z cyklu *Uwagi* należą do rozbudowanego i bardzo zróżnicowanego korpusu *poloniców* w „Więstniku Jewropy” (Tomasz Kozłowski pisał nawet, że w żadnym czasopiśmie rosyjskim „nie było [...] takiego zagęszczenia tłumaczeń z języka polskiego, ale też żadne nie korzystało w takim zakresie z obcych materiałów”; Kozłowski 1967: 131), a w jego ramach – do korpusu tekstów w różny sposób powiązanych z twórczością biskupa warmińskiego. Ów drugi korpus otwiera w tym periodyku bajka Wasilija Puszkina *Słowik i czyżyk*, będąca naśladownictwem *Ptaszków w klatce* Krasickiego (Puškin 1803: 203). Jako drugi pojawił się w nim przekład eseju *O drogach dawnych*, jako trzeci – przekład *Sekretu*.

O tym, że oddawanie do rąk czytelników przekładów z różnych języków (także polskiego), Kaczenowski uznawał za priorytet, świadczy jego „korespondencja” z czytelnikami pisma, na którą w latach 1805–1807 składały się przede wszystkim trzy pozycje: *List do Wydawcy* z numeru pierwszego z 1805 roku oraz *Do czytelników Więstnika* z numeru 16 z tego samego roku, a także *Do czytelników* z numeru dwudziestego pierwszego z 1807 roku. O ile w drugim i trzecim mowa była ogólnie o trosce o publikowanie przekładów, które, jak czytamy w drugim, „do tej pory do niego nie wchodziły” (Kačenovskij 1805b: 322), i które warto wydać, co znajdujemy w trzecim, „w nowej formie” (Kačenovskij 1807: 52)⁸, o tyle pierwszy – podpisany inicjałami „N. Szcz.”, pod którymi skrył się sam Kaczenowski (zob. Svodnyj 1997: 223) – rzucał światło na powody zainteresowania literaturą polską i zamiaru zapoznania z nią odbiorców rosyjskich; co więcej, *List do Wydawcy* zawierał omówienie zasad obchodzenia się z materią językową przez współczesnego tłumacza.

Początkowe partie *Listu do wydawcy* ([Kačenovskij] 1805a: 3–11) nie zapowiadają jeszcze tego, że odegra on rolę manifestu polonoznawczych zainteresowań Kaczenowskiego. Mowa jest w nich najpierw o „nowościach europejskich w literaturze i polity-

⁸ W notce tej Kaczenowski żegnał się na pewien czas ze stanowiskiem redaktora „Więstnika Jewropy”. Lata 1808–1810 wypełni mu praca na Uniwersytecie Moskiewskim (zob. Barsukov 1889: 199–200).

ce” ([Kačenovskij] 1805a: 4) jako zawartości „Więstnika Jewropy”, następnie zostaje przeprowadzony podział wydawnictw periodycznych na naukowe i ogólne (te drugie, jak „Więstnik Jewropy”, miały być przeznaczone dla szerokich kręgów społecznych). Dopiero w środkowej części autor odnosi się do problematyki polskiej: w zawołowanej formie czyni wyrzuty Rosjanom, że nie znają literatury polskiej, a sam deklaruje zamiar nauczenia się języka polskiego i zaznajamiania na łamach kierowanego przez siebie periodyku z literaturą polską oraz publikacjami na temat historii Polski. Określenie „w zawołowanej formie” oznacza, że uwagę o braku rozeznania w literaturze polskiej włożył on w usta pewnego „mądrego Polaka”, który przewrotnie – pytaniem na pytanie – odpowiedział, dlaczego jego rodacy nie czują potrzeby czytania utworów pisarzy rosyjskich⁹. Co więcej, można odnieść je nie tylko do tego passusu, ale także do całego *Listu do Wydawcy*, którego Kaczenowski nie podpisał własnym nazwiskiem, ale przypisał jego autorstwo jednemu z czytelników „Więstnika Jewropy”, dzielącemu się w nim życzeniami co do zawartości pisma. W wypowiedzi „mądrego Polaka” brzmią wyraźne echa *Mowy na obchód pamiątki Ignacego Krasickiego*... Franciszka Ksawerego Dmochowskiego, wygłoszonej w dniu 12 grudnia 1801 roku w Towarzystwie Warszawskim Przyjaciół Nauk¹⁰.

Przekład *Sekretu* (tak jak *O drogach dawnych*) nie został opatrzonej nazwiskiem tłumacza. Jego nieliczni (do tego wywodzący się z grona bibliografów, a nie komparatystów) badacze nie przypisują go Kaczenowskiemu. Równie prawdopodobne jest to, iż wyszedł on spod jego pióra, podobnie jak wiele innych pozycji zamieszczonych w czasopiśmie w różnych latach (w notce *Do czytelników Więstnika* z 1805 roku autor wprost przyznawał się do tego, że poza nielicznymi wyjątkami „wszystko, co prozą, zostało napisane przez niego”; Kačenovskij 1805b: 321), jak i to, że należał on do kogoś innego. W notce *Do czytelników* z 1807 roku Kaczenowski pisał, że „Więstnik Jewropy” zawdzięczał sukces nie tyle jemu, ile jego współpracownikom; jego rola sprowadzała się do klasyfikowania tekstów do publikacji i terminowego ogłaszania kolejnych numerów (Kačenovskij 1807: 51). Mogło być też tak, że zachęcony pracą tłumacza esejów *O drogach dawnych* i *Sekret* wystąpił z własnymi przekładami *Romansów* i *O stanie rycerskim*.

Po dokonanych powyżej rozpoznaniach wstępnym wypada przejść do konkretów historycznoliterackich i podjąć próbę zdefiniowania eseju oraz wskazania jego genezy

⁹ Polak, zapytany, dlaczego jego rodacy nie znają literatury rosyjskiej, odpowiedział pytaniem, czy Rosjanin słyszał o Janie Kochanowskim, Ignacym Krasickim, Adamie Naruszewiczu i Franciszku Ksawerym Dmochowskim? Nazwiska literatów polskich są podawane tu w licznie mnogiej: „Kochanowscy, Krasicczy...” itd., co ma sugerować dużą liczebność polskiego środowiska literackiego w różnych epokach, poczynając od odrodzenia ([Kačenovskij] 1805a: 8).

¹⁰ Chodzi o następujący fragment mowy: „Póki się utrzyma język polski, ta znakomita i najkształtniej okrzesa gałąź słowiańskiego języka, póty jego imię [tj. Krasickiego – M.D.] wspomniane będzie z tym uczuciem, jakie jego dzieła w każdym z czytających wzbudzają. Co mówię! Dzieła jego przełożą się do utrzymania tego języka. Najodleglejsi potomkowie, chciwi tych samych kosztować słodczy, które w czytaniu Krasickiego ich pradziadowie czerpali, uczyć się będą ich mowy i prześlą ją swoim następcom” (Dmochowski 1802: VI). Można dodać, że przekład mowy Dmochowskiego o Krasickim – pióra Hułaka-Artemowskiego, tłumacza także esejów z cyklu *Uwagi* – ukazał się w czasopiśmie „Ukrainskij Więstnik” w 1818 roku (Дмоховский 1818: 48–72).

w polskiej i europejskiej literaturze oświeceniowej, a także określenia specyfiki *Sekretu* w cyklu *Uwagi*.

W odpowiedzi na pytanie, co wyróżnia *Sekret* spośród innych pozycji z cyklu, przydatne wydaje się określenie jego tematyki i sposobu jej ujęcia. Jak zauważył Paul Cazin, polski pisarz przechodził w *Uwagach* „od abstrakcji [...] do konkretności, od kwestii religijnych do publicznych, od moralnych do światowych”, z przeróżnych myśli „tworzył jakby tkaninę o wiotkim wątku i dyskretnych barwach” (Cazin 1983: 273, 274). Całe bogactwo tej „tkaniny” nie było dostępne jednak czytelnikom „Wiernika Jewropy” z 1807 roku, którzy mogli zaznajomić się zaledwie z czterema esejami, każdym z osobna i bez świadomości, że były one częścią większej całości. Poza ich możliwościami znalazło się więc zestawienie *Sekretu* z zacytowaną sentencją z *Myśli*.

Za prekursora europejskiej eseistyki uznawany jest Michel de Montaigne jako autor *Prób* (*Essais*) z 1580 roku. Pisząc w nich, że „nie ma tak błędnego przedmiotu, który by nie wart był znaleźć miejsce w tej gawędzie” (Montaigne 1957: 101), zapowiadał on dwie cechy eseistyki: różnorodność tematyczną oraz swobodne opowiadanie z przykładami i osobistymi refleksjami jako formę wypowiedzi. Krasicki jako twórca *Uwag* uchodzi za „pierwszego polskiego eseistę” (Gajzler 2009: 37). Właściwości wskazane przez Montaigne’a, dające o sobie znać również w *Uwagach*, zadecydowały o trudnościach ze stworzeniem definicji eseju. Zgodnie z propozycją Witolda Ostrowskiego, sumującą wcześniejsze próby zdefiniowania eseju (por. Wroczyński 1986: 101–113, Szałagan 1987: 294 i in.), „esej w szerokim rozumieniu to wypowiedź prozą na pewien temat, przekazująca w dowolnie upatrzonym celu i za pomocą wybranych przez autora środków kompozycyjnych i stylistycznych jego osobiste doświadczenie, wiedzę, sądy, refleksje, wrażenia lub uczucia związane z tematem”, przy czym użycie określenia „w szerokim rozumieniu” wynika z tego, iż dotąd nie udało się ustalić „polskiego zakresu nazwy” (Ostrowski 2006: 237). Ten stan rzeczy, skutkujący sporym zamieszaniem terminologicznym, potwierdza właśnie omawiana grupa utworów Krasickiego, które przez badaczy są określane nie tylko jako eseje bądź eseje literackie (Libera 1997: 6, Leszczyńska-Skowron 2020: 293–303), ale też jako „artykuły” (Dworak 1987: 510–511), „felietony” i „rozprawki” (Goliński 1966: 182) czy po prostu „rozdziałki” (Kalinowski 2002: 33). Bez względu na to, czy w odniesieniu do utworów z cyklu *Uwagi* posłużymy się którymś z wymienionych terminów, czy użyjemy wobec nich – mimo że wiele z nich nie zostało opublikowanych w czasopiśmie – nazwy „eseje periodyczne” (zob. Leszczyńska-Skowron 2020: 302), musimy pamiętać, że są one propozycjami badaczy współczesnych. Świadomość odrębności gatunkowej tych utworów nie wykrystalizowała się w czasach Krasickiego na tyle, aby została wypracowana ich nazwa i określone były ich cechy¹¹.

W oparciu o klasyfikację Zdzisława Libery można przydzielić *Sekretowi* miejsce pośrednie pomiędzy esejami o zjawiskach życia społecznego (reprezentowanymi przez *Pamięć śmierci*, *O szulerstwie*, *Pieniactwo* i in.) a esejami na temat natury ludzkiej, jej dobrych i złych stron (*Stalość*, *Obmowa*, *Cierpliwość*, *Pokora* i in.) (Libera 1997: 10).

¹¹ Świadomość przynależności *Sekretu* do gatunku eseju miał zespół bibliografów kierowany przez Sokolinskiego, który opatrzył go (oraz *Romanse*) tym mianem w notce o przekładzie w „Wierniku Jewropy” (Svodnyj... 1997: 247).

W systematyzacji Klary Leszczyńskiej-Skowron *Sekret* (oraz *Milczenie*, *Pociecha*, *Rozpacz*, *Naśladowanie*, *Pamięć śmierci* i in.) należy do utworów poruszających problemy, z którymi człowiek musi zmierzyć się sam oraz od których rozwiązania zależy jego wizerunek w oczach otoczenia (Leszczyńska-Skowron 2020: 368). Bardziej sposób ujęcia problemu, aniżeli sam problem, uczyniła punktem wyjścia swojego podziału Kamila Żukowska: zgodnie z nim *Sekret* można umieścić zarówno wśród esejów, w których Krasicki „powołuje się na własne doświadczenie, przytaczając szereg (prawdziwych?) anegdot będących podstawą do wyprowadzenia jakiejś prawdy ogólnej”, jak i tych egzemplifikujących „pojęcia, których znajomość stanowi dlań nieodzowną część praktyki życiowej” (Żukowska 2016: 98). Opisaną w *Sekrecie* właściwością ludzkiej natury, znajdującą przełożenie na praktykę życiową, w szczególności na relacje międzyludzkie, jest dyskretność. Wydzwięk eseju *Sekret* zawiera się w słowach: „Szacowni będą w samejże słabości swojej, gdy z niejże samej prostą a pocziwą otwartością dzziałają cnotę” (Krasicki 1997: 208)¹².

W *Sekrecie*, podobnie jak w pozostałych esejach z cyklu *Uwagi*, daje o sobie znać dążenie Krasickiego do porządkowania opisywanego wycinka ludzkiej aktywności. W „takim właśnie modusie ujmowania rzeczywistości, dążącym do precyzyjnego, ale i całościowego uchwycenie spraw i faktów” Daniel Kalinowski dostrzegał wpływ Kartezjusza i jego *Rozprawy o metodzie* (Kalinowski 2002: 33). W *Sekrecie* całościowy sposób oglądu omawianego zjawiska przejawia się w konstatacjach na temat przyczyn niedyskrecji i mechanizmów jej usprawiedliwiania oraz skutków ujawnienia tajemnicy własnej i cudzej w sferze prywatnej i publicznej. Polski pisarz porządkował wiedzę o zachowaniu tajemnicy, jak wyraził się Wiesław Pusz, „bez pośpiechu i bez uprzedzenia”, a ten „niepochozny i niepodległy istniejącym przeświadczeniom opis stanu rzeczy jest w swej istocie poszukiwaniem istoty rzeczy – poprzez oddzielenie pozoru od prawdy” (Pusz 2002: 133). O tym, że Krasicki był daleki od przejmowania obiegowych sądów, świadczy w *Sekrecie* przeciwstawienie się opinii, że kobietom trudniej jest zachować tajemnicę.

Najważniejsze decyzje podjęte przez rosyjskiego tłumacza są widoczne już przy porównaniu zestawienia przekładu z oryginałem, bez zagłębiania się w ich tkankę słowną.

Przede wszystkim należy zauważyć, że spod jego pióra wyszedł przekład całego utworu (za sprawą niewielkiej objętości szczególnie pasował on do opublikowania w czasopiśmie). Mimo że opuszczanie niektórych fragmentów i dodawanie nowych, nieobecnych w oryginale, należało do praktyk szeroko stosowanych w jego czasach, on z tych możliwości nie skorzystał.

Po drugie, rzuca się w oczy zmiana tytułu przez tłumacza. Na miejscu *Sekretu*, jak chciał Krasicki, pojawiło się pod piórem tłumacza *O zachowaniu tajemnicy* (*О хранении тайны*), jak gdyby zamierzał on zakomunikować czytelnikom, że znajdzie w eseju nie tyle opis jakiegoś sekretu, ile odpowiedź na pytanie, co zrobić, ażeby go dochować. Tytuł pochodzący od tłumacza ściślej oddaje więc treść utworu, niż ten, który zaproponował autor. Albo inaczej: w formule tytułowej tłumacz przeniósł akcent z samego zjawiska na refleksję o nim (teoretyczną, ale podpartą wieloma przykładami).

¹² W przekładzie czytamy: „Но присвоивать себе чужие права есть хищение тем меньше извинительное, чем важнее тайна” (Krasickij 1807d: 108).

Konstrukcja z przymkiem prostym „o” (odpowiadająca na pytanie, o czym będzie mowa) nie była przy tym nieznana Krasickiemu. Polski pisarz posłużył się nią w tytułach jedenastu esejów z cyklu *Uwagi* (m.in. w *O piśmie*, *O drogach dawnych* i *O cnocie*).

Nie wymagały dodatkowych decyzji tłumacza obecne w *Sekrecie* odwołania do czasów starożytnych, jednakowo zrozumiałe dla kształconych w duchu kultu tej epoki polskich oraz rosyjskich odbiorców: do Kwintusa Kurcjusza Rufusa (Quintus Curtius Rufus), senatora i konsula rzymskiego, historyka, autora biografii Aleksandra Wielkiego *Historiae Alexandri Magni*, oraz Papirii, córki Cuiusa Papiriusa Masona i matki rzymskiego wodza z okresu III wojny punickiej Scypiona Afrykańskiego Młodszego (Publius Cornelius Scipio Aemilianus Africanus Minor), a także do zasad wychowania Spartan. Czerpanie materiału egzemplifikacyjnego z najodleglejszej przeszłości (w szczególności właśnie wysoko cenionego w oświeceniu antyku) oraz umieszczanie obok nich przykładów z czasów późniejszych (albo takich, których w ogóle nie sposób osadzić w konkretnej epoce) miały służyć uwydatnieniu uniwersalności podjętego problemu, ważnego dla kondycji ludzkiej jako takiej, bez względu na czas i miejsce. Temu samemu celowi miało służyć powtarzanie przez autora ogólnie znanych nauk moralnych¹³. Pierwszoplanowa pozycja wśród owych uniwersalnych problemów natury ludzkiej przypadła cnocie¹⁴. Stwierdzając w eseju *Sekret*, że „umilknąć najłatwiejszą jest cnotą” (Krasicki 1997: 206), polski pisarz sytuował cnotę wyżej wszystkich przymiotów, traktował ją jako nadrzędną względem nich, a oprócz tego dokonywał hierarchizacji zalet, wskazując wśród nich takie, które – jak dyskretność – nie są trudne do wypracowania. Uniwersalność wymowy esejów z cyklu *Uwagi* wzmacniał wreszcie brak adresata, jak wyraził się Pusz, „ani obecnego w tekście przywołaniami, ani ujawnionego tytułowym skierowaniem wypowiedzi do wskazanej osoby (czy osób)” (Pusz 2002: 134). Tłumacz rosyjski nie stawiał zatem wobec potrzeby sięgania po złożone rozwiązania translatorskie, aby przekaz autorski był zrozumiały.

Czwarty wniosek jest następujący: przekład *Sekretu* jest napisany językiem prostszym niż oryginał, co uwidacznia się w szczególności w zakresie doboru słów¹⁵ oraz szyku zdania¹⁶. W tym miejscu warto sięgnąć ponownie do *Listu do wydawcy* z 1805 roku, w którym redaktor „Wiestnika Jewropy” nie tylko zapowiadał zamiesz-

¹³ Chodzi o dwa ustępy: „Pospolite jest przysłowie, iż w przyjaźni wszystko jest wspólne”, „Jednakże nie wchodząc w zbyt zaciekle przewidzenia, bezpieczniej jest trzymać się cnotliwej, a więc miłej pocziwim sercom maksymy: iż nie trzeba źle czynić, aby stąd dobre skutki urosły” (Krasicki 1997: 208, 209). Pod piórem tłumacza przybrały one następujący kształt: „Пословица говорит: у друзей все есть общее”, „однакож гораздо безопаснее, ничего не угадывая наперед, крепко держаться правила честного, любезного сердцам добрым: не делай зла для добрых следствий” (Krasickij 1807d: 109, 110; kursywa oryg.).

¹⁴ W innym eseju, zatytułowanym *O cnocie*, Krasicki pisał: „W mocy naszej jest być cnotliwym, a szczęście z cnoty pochodzi” (Krasicki 1997: 349).

¹⁵ Np. Krasicki używał słowa „depozyt” (Krasicki 1997: 210), zamiast którego tłumacz wprowadził formę opisową „wverjajemye w czужие руки имущества” (Krasickij 1807d: 111).

¹⁶ Np. u Krasickiego czytamy: „Nie tylko przyjaźń, ale i najściślejsze pokrewieństwa, małżeństwa nawet związki, od zachowania tajemnicy zawierzonej nie uwalniają” (Krasicki 1997: 208), w przekładzie natomiast zdanie jest zbudowane tak: „Ни дружба, ни близкое родство, ниже супружеской союз, не освобождают от повинности хранить вверенную тайну” (Krasickij 1807d: 108).

czanie w nim utworów pisarzy polskich, ale także dawał rady tłumaczom: przestrzegał ich zatem (i w ogóle ludzi pióra) przed używaniem takich „słów i fraz, dla których zrozumienia niezbędne jest dodawanie specjalnych wyjaśnień”, bo „zwykły czytelnik boi się miejsc niejasnych i rzuca książkę” (Kačenovskij 1805a: 7). Jeśli więc bezzasadne było „pisanie w wieku Ludwika XIV stylem Montaigne’a” (Kačenovskij 1805a: 7), to, według Kaczenowskiego, w jego czasach nie miało już prawa bytu powielanie rozwiązań stylistycznych pochodzących sprzed dziesięcioleci. Postulat ten został zrealizowany w przekładach wszystkich esejów Krasickiego opublikowanych w „Wierniku Jewropy”. Przywołanie Montaigne’a świadczy o znajomości jego pisarstwa przez Kaczenowskiego¹⁷.

Uwzględnienie dziejów czasopisma „Wiernik Jewropy” pozwoliło nie tylko umiejscowić przekład *Sekretu* w jego strukturze i wysunąć przypuszczenia w sprawie tego, spod czyjego pióra wyszedł, ale przede wszystkim powiązać jego opublikowanie z programem tego periodyku, w szczególności z czasów, gdy na jego czele stał Kaczenowski. Językiem polskim władał on obok greki i łaciny, francuskiego, niemieckiego, angielskiego, włoskiego, hiszpańskiego, serbskiego. Przekłady z różnych języków zasilają łamy czasopisma nieprzypadkowo nazwanego „Wiernik Jewropy” (z tytułu wynika, że periodyk został założony po to, aby obwieszczać nowinki europejskiego życia politycznego, społecznego, kulturalnego i literackiego). W *Liście do Wydawcy* Kaczenowski przekonywał czytelników rosyjskich, iż powinni poznać literaturę polską jako – od czasów przyłączenia części ziem polskich do Rosji na mocy postanowień rozbiorowych – literaturę „nowych krajan”, sam język polski postrzegał zaś jako „wyształcony, przyjemny”, używany przez ludność na dużym obszarze (Kačenovskij 1805a: 8). Kaczenowski należał do prekursorów rosyjskiego słowianoznawstwa, zwłaszcza badań nad językami słowiańskimi. W 1816 roku ukaże się w „Wierniku Jewropy” jego rozprawa *O języku słowiańskim w ogólności i w szczególności cerkiewnym*, zawierająca ogólną definicję języka („język to zbiór słów, używanych przez członków jednego narodu w celu wzajemnego komunikowania sobie swoich uczuć i pojęć”), opatrzoną komentarzem, że „epoki języka są epokami w historii narodu” ([Kačenovskij] 1816: 242). Z tego czasopisma (choć nie tylko) rosyjscy czytelnicy dowiadawali się o *Słowniku języka polskiego* Samuela Bogumiła Lindego (por. m.in. Dąbrowska 2014: 191–206). Za kierownictwa Kaczenowskiego „Wiernik Jewropy” stał się periodykiem, w którym częściej niż dotąd ukazywały się publikacje z zakresu historii i językoznawstwa (Makarova 1984: 69).

W rozprawie *O języku słowiańskim w ogólności...* Kaczenowski wychodził poza tematykę językoznawczą, łącząc dzieje języka z dokonaniem literackim: „szczęśliwy jest naród, który z językiem swoim osiągnął tak wysoki poziom! po stokroć szczęśliwy, jeśli przy sprzyjających okolicznościach pojawiają się w nim wielcy pisarze, wraz z myślami swymi przekazujący sławę rodaków potomkom z odległych czasów!” ([Kačenovskij] 1816: 243). Krasicki bez wątpienia należał do takich pisarzy, zauważonych i docenionych nie tylko przez rodaków, ale również za granicą. Rozważania historycznoliterackie na temat przekładu jego *Sekretu* można zakończyć dwiema uwagami.

¹⁷ Pierwszy (niepełny) przekład rosyjski *Prób* wyszedł spod pióra Siergieja Wołczkowa w 1762 roku ([Monten’] 1762).

Po pierwsze, o zainteresowaniu nim w początkach XIX wieku zadecydowała zapewne wspomniana uniwersalność przekazu; oprócz tego pewną rolę mogła odegrać też aura – *nomen omen* – tajemniczości, jaką roztaczał wokół siebie tytuł *O zachowaniu tajemnicy* (tak samo, jak tytuł *Sekret*). Według *Słownika języka polskiego* Lindego sekret to „tajemna, sekretna wiadomość, tajemnica” (Linde 1812: 212). Czytelnicy, nie tylko polscy, ale i rosyjscy, mogli poczuć się zaintrygowani. Po drugie, należy wiedzieć, że od początku XIX stulecia *Sekret* (jak i pozostałe eseje z cyklu *Uwagi*) nie stawał się przedmiotem zainteresowania tłumaczy w Rosji.

Bibliografia / References

- Barsukov, N.P. (1889). Mihail Trofimovič Kačenovskij, professor Moskovskogo universiteta. *Russkaâ starina*, 64(24): 199–202 [Барсуков, Н.П. (1889). Михаил Трофимович Каченовский, профессор Московского университета. *Русская старина*, 64(24): 199–202].
- Bibliografia... (1967): *Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut”*. T. 5: *Oświecenie. Hasła osobowe I–O*. Oprac. E. Aleksandrowska z zespołem. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Cazin, P. (1983). *Księżę biskup warmiński Ignacy Krasicki 1735–1801*. Przeł. M. Mroziński. Olsztyn: Wydawnictwo Pojezierze.
- Dąbrowska, M. (2014). Samuel Bogumił Linde a kultura i nauka rosyjska (na materiale czasopism początku XIX wieku). *Acta Polono-Ruthenica*, 19: 191–205.
- Dąbrowska, M. (2023a). *Esej Ignacego Krasickiego „Romanse” w przekładzie rosyjskim (ze studiów nad polonicami w czasopiśmie „Więstnik Jewropy”)*. W: Seniów, A., Szlachta, A. (Red.). *Polska z daleka i bliska. Kulturowe konteksty badań nad językiem i literaturą*. Szczecin: Volumina.pl: 9–20.
- Dąbrowska, M. (2023b). O eseju Ignacego Krasickiego „Krytyka” i jego przekładzie w czasopiśmie „Ukraiński Więstnik”. *Волинь філологічна: текст і контекст*, 35: 48–64.
- Dmochowski, F.K. (1802). *Mowa na obchód pamiątki Ignacego Krasickiego Arcybiskupa Gnieźnieńskiego, miana na posiedzeniu publicznym Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk dnia 12 Grudnia 1801 roku, przez Franciszka Dmochowskiego, członka tegoż towarzystwa*. W: Krasicki, I. *Dzieła poetyckie*. T. 1. Warszawa: Druk Pijarów: V–XLIII.
- [Dmohovskij, F.]. (1818). Реčь, на случáй совершениá памáти об Ignatii Krasickom – Архиепископе Гнезненском – произнесеннаá при торжественном Заседании в Варшавском Обществѣ Друзей Наук 12-го Декабрá 1801 года Франциском Дмоховским. *Украинский вестник*, 11, iúl': 48–72; 12, ok-tábr': 283–327 [[Дмоховский, Ф.]. (1818). Речь, на случай совершения памяти об Игнатии Красицком – Архиепископе Гнезненском – произнесенная при торжественном Заседании в Варшавском Обществе Друзей Наук 12-го Декабря 1801 года Франциском Дмоховским. *Украинский вестник*, 11, июль: 48–72; 12, октябрь: 283–327].
- Dworak, T. (1987). *Ignacy Krasicki*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Gajzler, E. (2009). Ignacy Krasicki – pierwszy polski eseista. *Polonistyka*, 6: 37–42.
- Gawalkiewicz, J. (1952). Krasicki w czasopiśmie „Co tydzień”. *Pamiętnik Literacki*, 43(3–4): 867–893.
- Goliński, Z. (1966). *Nad tekstami Krasickiego. Studia*. Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN.
- Kalinowski, D. (2002). „Uwagi” Ignacego Krasickiego na tle europejskiej tradycji pism moralistycznych. *Ślupskie Prace Filologiczne. Seria Filologia Polska*, 1: 27–40.
- Kačenovskij, M.T. [N.Š.]. (1805a). Piś'mo k Izdatelû. *Vestnik Evropy*, 1: 3–11 [Каченовский, М.Т. [Н.Ш.]. (1805a). Письмо к Издателю. *Вестник Европы*, 1: 3–11].
- Kačenovskij, M.T. (1805b). K Čitatelâm Vestnika. *Vestnik Evropy*, 16: 321–323 [Каченовский, М.Т. (1805b). К Читателям Вестника. *Вестник Европы*, 16: 321–323].

- Kačenovskij, M.T. (1807). K Čitateľm. *Vestnik Evropy*, 21: 51–52 [Каченовский, М.Т. (1807). К Читателям. *Вестник Европы*, 21: 51–52].
- [Kačenovskij, M.T.]. (1816). O slavânskom âzyke voobše i v osobennosti o cerkovnom. *Vestnik Evropy*, 19–20: 241–263 [[Каченовский, М.Т.]. (1816). О славянском языке вообще и в особенности о церковном. *Вестник Европы*, 19–20: 241–263].
- [Karamzin, N.] (1802). Pis'mo k izdatelû. *Vestnik Evropy*, 1(1): 3–6 [[Карамзин, Н.] (1802). Письмо к издателю. *Вестник Европы*, 1(1): 3–6].
- Kijas, A. (2005). *Polacy na Uniwersytecie Charkowskim 1805–1917*. Poznań: Grafika.
- Kozłowski, T. (1967). Polonica w czasopiśmie rosyjskim „Wiernik Jewropy” w latach 1815–1822. *Prace filologiczne*, 23: 115–132.
- Krasicki, I. (1803). *Dziela Ignacego Krasickiego. Edycja nowa i zupełna przez Franciszka Dmochowskiego*. T. 6: *Dziela prozą Ignacego Krasickiego*. Warszawa: [b.w.].
- Krasicki, I. (1997). *Uwagi*. Warszawa: Czytelnik.
- Krasickij, [I.] (1807a). O romanah. (Iz soč. Krasickogo). [Per. M. Kačenovskij]. *Vestnik Evropy*, 15: 180–187 [Красицкий, [И.] (1807a). О романах. (Из соч. Красицкого). [Пер. М. Каченовский]. *Вестник Европы*, 15: 180–187].
- Krasickij, [I.] (1807b). Nečto dlâ voennyh. (Iz soč. Krasickogo). [Per. M. Kačenovskij]. *Vestnik Evropy*, 15: 188–194 [Красицкий, [И.] (1807b). Нечто для военных. (Из соч. Красицкого). [Пер. М. Каченовский]. *Вестник Европы*, 15: 188–194].
- Krasickij, [I.] (1807c). O drevnih dorogah. (Iz soč. Krasickogo). *Vestnik Evropy*, 14: 100–105 [Красицкий, [И.] (1807c). О древних дорогах. (Из соч. Красицкого). *Вестник Европы*, 14: 100–105].
- Krasickij, [I.] (1807d). O hranenii tajny. (Iz soč. Krasickogo). *Vestnik Evropy*, 14: 105–111 [Красицкий, [И.] (1807d). О хранении тайны. (Из соч. Красицкого). *Вестник Европы*, 14: 105–111].
- Leszczyńska-Skowron, K. (2020). *Niefabularna proza Krasickiego: „kazania”, „Monitor”, „Uwagi”*. Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN – Wydawnictwo.
- Libera, Z. (1997). *Ignacy Krasicki – myśliciel. Refleksje nad „Uwagami”*. W: Krasicki, I. (1997). *Uwagi*. Warszawa: Czytelnik: 5–18.
- Linde, S.B. (1812). *Słownik języka polskiego*. T. 3. Warszawa: U Autora.
- Łuźny, R. (1980). Księcia Biskupa Warmińskiego słowa literacka wśród Słowian Wschodnich. *Slavia Orientalis*, 3: 319–327.
- Makarova, G.V. (1984). *V.T. Kačenovskij i stanovenie slavânovedeniâ v Rossii*. V: D'âkov, V.A. (Red.). (1984). *Istoriografičeskie issledovaniâ po slavânovedeniû i balkanistike*. Moskva: Izdatel'stvo Nauka: 63–96 [Макарова, Г.В. (1984). *В.Т. Каченовский и становление славяноведения в России*. В: Дьяков, В.А. (Ред.). (1984). *Историографические исследования по славяноведению и балканистике*. Москва: Издательство Наука: 63–96].
- Monitor... (1768): *Monitor*, 94: 938–945.
- Montaigne, M. (1957). *Próby*. T. 1. Przeł. T. Źeleński-Boy. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Monten', M. de] (1762). *Mihaila Montanievy Opyty*. [Per. S. Volčkov]. Sankt-Peterburg: Pečatnaâ pri Senate [Монтень, М. де] (1762). *Михаила Монтаниевы Опыты*. [Пер. С. Волчков]. Санкт-Петербург: Печатная при Сенате].
- Ostrowski, W. (2006). *Esej*. W: Gazda, G., Tynecka-Makowska, S. (Red.). *Słownik rodzajów i gatunków literackich*. Kraków: UNIVERSITAS: 237–239.
- Polska literatura... (1986): Kurant, I.L. (Red.). (1986) *Polska literatura piękna od XVI do początku XX w. w wydawnictwach rosyjskich i radzieckich. Bibliografia przekładów oraz literatury krytycznej w języku rosyjskim wydanych w latach 1711–1975*. T. 2. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo.

- Pusz, W. (2002). „Zastanowić się potrzeba...” – czyli uwagi o „Uwagach” Ignacego Krasickiego. *Wiek Oświecenia*, t. 18: *Ignacy Krasicki w dwusetlecie śmierci*: 133–147.
- Puškin, V. (1803). Solovej i čiž. *Vestnik Evropy*, 15: 203 [Пушкин, В. (1803). Соловей и чиж. *Вестник Европы*, 15: 203].
- Russkaâ... (1959): Dement'ev, A.G., Zapadov, A.V., Čerepahov, M.S. (Red.). (1959). *Russkaâ periodičeskaâ pečat' (1702–1894). Spravočnik*. Moskva: Gosudarstvennoe Izdatel'stvo političeskoj literatury [Русская... (1959): Дементьев, А.Г., Западов, А.В., Черепанов, М.С. (Ред.). (1959). *Русская периодическая печать (1702–1894). Справочник*. Москва: Государственное Издательство политической литературы].
- Svodnyj... (1997). E. Sokolinskij. (Red.). (1997). *Svodnyj katalog serial'nyh izdanij Rossii (1801–1825)*. T. 1 (A–V). Sankt-Peterburg: RNB [Сводный... (1997). Соколинский, Е. (Ред.). (1997). *Сводный каталог сериальных изданий России (1801–1825)*. Т. 1 (А–В). Санкт-Петербург: РНБ].
- Szałagan, A. (1987). Wroczyński Tomasz, „Esej – zarys teorii gatunku”. *Biuletyn Polonistyczny*, 30(3): 294.
- Wroczyński, T. (1986). Esej – zarys teorii gatunku. *Przegląd Humanistyczny*, 5–6: 101–113.
- Żukowska, K. (2016). *Krasicki: reinterpretacja. Filozoficzno-antropologiczna analiza wybranych wątków twórczości Ignacego Krasickiego*. Łódź: Wydawnictwo Przypis.

Competing interests: The author declares that she has no competing interests.